

בס"ד, כ"א שבט התשפ"ו

מנחות כ"ח – עיכוב במצוות שונות, ודיני המנורה שבמשכן

שאלות:

1. אורי כהן הזה את השמן של גיחזי המצורע, לשם חטאת, האם גיחזי יכול להיכנס לעזרה?

עיכוב בהזאות המצורע

- ראינו בברייתא בדף הקודם שהזאות השמן של המצורע: שלא לשמן – פסולות, שלא מכוונות – כשרות. הגמרא מקשה על זה סתירה מברייתא אחרת שאומרת ששתיהן כשרות.
- רב יוסף תירץ: שהברייתא שמכשירה היא כדעת חכמים (שלא מקישים אשם לחטאת), והפוסלת היא כדעת רבי אליעזר.
- רבי אליעזר מקיש אשם לחטאת (כמו שראינו כבר בדף הראשון בזבחים, ולכן האשם צריך להיות לשמו), ומקיש גם את אשם המצורע לשמן שלו ולכן גם לוג השמן פסול שלא לשמו. וחכמים לא מקישים.
- הגמרא מקשה על התירוץ, האם לשיטת רבי אליעזר דבר שנלמד בהיקש (אשם מחטאת) חוזר ומלמד בהיקש (לוג שמן מאשם)? הרי "אין למידין למד מן הלמד" בקודשים?
- לכן רבא תירץ: ששתי הברייתות (במצורע) הן כדעת חכמים: הברייתא שמכשירה – מדברת על כך שההזאות כשרות להכשיר את הקרבן (להתיר את שיירי לוג השמן באכילה לכהנים). והברייתא שפוסלת – מדברת על כך שהוא לא עולה לבעלים לשם חובה, והמצורע עדיין פסול לבוא בקהל.

2. יהודה חושש שאות אחת קצת נמחקה במזוזה, הוא חייב לתקן את זה?

עיכוב במצוות שונות

- המשנה מפרטת שדין עיכוב שראינו במנחות חל גם במצוות הבאות:
- שבעה קני מנורה ושבעה נרותיה (הכוונה לבזיכין שהיו בראש כל קנה וקנה לשים שם את השמן והפתילות). הגמרא מביאה שזה נלמד מלשון הויה בפסוקי המנורה.
- שתי הפרשיות שבמזוזה אפילו כתב אחד מעכבן, הכוונה אפילו לאות אחת, כי כתוב "וְכָתְבָתֶּם" (כתיבה תמה ושלמה).
- ארבע פרשיות שבתפילין אפילו כתב אחד מעכבן, כי כתוב הויה ("וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת").
- מחלוקת לגבי ציצית: תנא קמא אומר: ארבעתן מצווה אחת ולכן מעכבות זו את זו. רבי ישמעאל אומר: ארבעתן מצוות נפרדות, ולא מעכבות זו את זו.

3. האם אפשר לעשות את המנורה של בית המקדש מכסף?

דיני עשיית המנורה

אגב הדיון בקני המנורה שמעכבים, הגמרא דנה בדיני עשיית המנורה.

- הגמרא מביאה ברייתא שאומרת שמנורה באה מן העשת (גוש מתכת שלם, "מקשה") ומן הזהב. אם עשאה מחתיכות (גרוטאות) – פסולה. משאר מיני מתכות – כשרה.
- והגמרא מקשה: הרי מגרוטאות פסולה כי כתוב "מקשה" ו"הויה" (לעיכוב), אז גם משאר מיני מתכות צריכה להיות פסולה, כי כתוב "זהב" ו"הויה"! ומתרת שלומדים מהמילה "תיעשה" שמשמעה "בכל אופן", שמרבה גם שאר מיני מתכות. ולא ניתן להשתמש בפרוש הזה גם לרבות גרוטאות כי המלה הויה כתובה יותר קרוב למילה מקשה מאשר למילה זהב.
- וגם לא ניתן ללמוד למקשה מהמילה תיעשה שגם גרוטאות כשרות, כי מקשה כתובה פעמיים בפרשת תרומה, ופעמיים בפרשת בהעלותך וזה מעכב.
- הגמרא מקשה שגם 'זהב' כתוב כמה פעמים (ארבע פעמים בפרשת תרומה ופעם בפרשת בהעלותך) ומתרת שאם אנחנו אומרים שמשאר מתכות חוץ מזהב המנורה כשרה, ובכל זאת מגרוטאות פסולה כי המילים 'מקשה' 'מקשה' בפרשת תרומה באים לעכב, אז יסתדרו לנו הדרשות של כל המילים 'מקשה' ו'זהב' שמופיעות גם בפרשת תרומה וגם בפרשת בהעלותך, אבל אם נדרוש את המופעים של המילה 'זהב' לעכב, נסתבך עם הדרשות, ולא יהיה לנו מה לדרוש.
- והגמרא מביאה את הברייתא שדורשת אכן את כל המופעים של מילים 'זהב' ו'מקשה':
 - מהפסוק "כָּפַר זֶהָב טְהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ" לומדים: שרק אם המנורה עשויה מזהב צריך לעשות אותה במשקל של כיכר. ומדרשה נוספת שרק עם גביעים כפתורים ופרחים, אבל משאר מיני מתכות לא צריך. (אבל קנים צריך בכל מקרה, כי אחרת זה לא נקרא מנורה, אלא פמוט).
 - עוד פעם כתוב זהב ביחד עם מקשה בפרשת בהעלותך, ללמד: שרק אם המנורה עשויה מזהב היא צריכה להעשות מקשה ולא משאר מיני מתכות (אלא אפשר גרוטאות).
 - והמילה מקשה פעם נוספת בפרשת בהעלותך מלמדת שדווקא המנורה צריכה מקשה, אבל החצוצרות כשרות גם אם לא עשו אותם ממקשה אחת.
- את החצוצרות חייבים לעשות מכסף ולא משאר מתכות, כי כתוב בהם גם כסף וגם הויה (לעיכוב). ולמרות שכתוב בהם גם מקשה והויה, בגלל המקשה הנוספת שכתובה במנורה, לומדים שזה דווקא במנורה ולא בחצוצרות.
- ואגב הדיון בחצוצרות הגמרא מביאה ברייתא שאומרת שבניגוד לכל כלי המשכן החצוצרות שעשה משה היו כשרים רק לו, ולא לדורות. והגמרא מבררת למה.
- אם משום שנאמר 'עשה לך', הרי גם בארון נאמר לך ועשית לך... ולמרות שבמסכת יומא פירשו את המילה 'לך' כביכול בשלך הקדוש ברוך הוא חפץ יותר משלהם יכולנו לפרש ככה גם בחצוצרות אלא הסיבה היא שבחצוצרות נאמר פעמיים לך.

והגמרא בהמשך מביאה מחלוקת מאיזה חומרים אי אפשר לעשות את המנורה.

4. האם החשמונאים הדליקו את הנרות במנורת זהב?

ממה עשויה המנורה

- **רב פפא בריה דרב חנין** שנה ברייתא לפני **רב יוסף**: שאמנם לדעת כולם אפשר לעשות את המנורה מזהב ואפילו מכסף. אבל אם עשאה של בעץ, אבר וגיסטרון – **רבי** פוסל **ורבי יוסי ברבי יהודה** מכשיר. אבל של עץ, עצם וזכוכית – לכולי עלמא פסולה.
- **רב יוסף** שאל אותו: מה הסיבה למחלוקת? **רב פפא** השיב: שניהם דורשים כלל ופרט וכלל בציווי המנורה (שהפרט הוא זהב טהור), והמחלוקת היא מה דומה לפרט: **רבי יוסי ברבי יהודה** סובר שכל דבר של מתכת, **ורבי** סובר שרק דבר חשוב כמו למשל כסף.
- **רב יוסף** אמר לו שימחק את הברייתא שלו, כי יש לו ברייתא אחרת שבה **רבי** פוסל כל כלי שרת שעשויים מעץ **ורבי יוסי ברבי יהודה** מכשיר (כלומר המחלוקת היא על עץ ולהבדיל מהברייתא הקודמת כאן **רבי יוסי ברבי יהודה** מכשיר עץ).
- **רב יוסף** מסביר את המחלוקת: **שרבי** דורש כלל ופרט וכלל ("מנורת = כלל, זהב טהור = פרט, מקשה תיעשה המנורה = כלל") ומרבה רק דברים שדומים לפרט (מתכת). **רבי יוסי ברבי יהודה** דורש ריבוי ומיעוט וריבוי ולכן הוא מרבה הכל וממעט רק של חרס (שבכלל לא דומה למיעוט).
- **רב פפא** שאל למה שנעדיף את הברייתא של **רב יוסף**? **ורבי יוסף** השיב שיש עוד ברייתות שסוברות כמו הברייתא שלו **שרבי יוסי ברבי יהודה** מכשיר של עץ. ובברייתא השניה שהביא **רב יוסף**, **רבי יוסי ברבי יהודה** מנסה להוכיח שאסור לעשות מנורה של עץ מחוץ למקדש מכיוון שמלכי בית חשמונאי עשו מנורה מעץ, אבל **חכמים** חולקים עליו במציאות ואומרים שהיא הייתה בעצם של ברזל מחופה בבדיל.
- בסוף הדף **שמואל** הביא משמו של זקן אחד את המבנה המדוייק של המנורה ושל הגביעים הכפתורים והפרחים שהיו עליה: גובהה 18 טפחים, ופירט את חלוקת הקישוטים כמה היו על כל קנה וכמה על הקנה האמצעי ובאיזה גובה: 22 גביעין שדומים לכוסות אלכסנדריים (מאלכסנדריה), 11 כפתורים שדומים לתפוחים כרתיים, ו 9 פרחים. שכל הקישוטים האלו מעכבים זה את זה. (רש"י בחומש מביא את הקטע הזה מהגמרא על פרשת המנורה בפרשת תרומה, עם ההתאמה לפסוקים, ורצוי ללמוד את הקטע הזה בגמרא עם תמונה של המנורה).